

İzmir-Yeşilova Höyüğü ve Geç Neolitik Dönem’de Kıyı Ege Mimarisi

Zafer Derin*

Öz

Bornova Ovası’nın ortasında, Yeşilova Höyüğü kazı çalışmalarıyla birlikte Yassitepe Höyüğü ve İpeklikuyu Höyüğü’nü de kapsayan, yaklaşık 1200 metre çapındaki alanda ‘İzmir’in Prehistorik Yerleşim Alanı’ ortaya çıkartılmıştır. Yaklaşık 70 bin metrekareden fazla bir alana yayılan Yeşilova Höyüğü’nde ilk yerleşimin günümüzden en az 8500 yıl önce Neolitik Çağ’ın başında başlamış olduğu, Neolitik Dönem’den Roma Dönemi’ne kadar birçok kültürün yaşadığı kazı çalışmaları sonucu ortaya konulmaktadır. Höyükteki ilk yerleşime ait kalıntı ve buluntular, bugünkü ova seviyesinin yaklaşık 4-5 metre altında killi ana toprağın üzerinde yer almaktadır. Yerleşimin kültür dolgusu ise yaklaşık 3-3,5 metredir. Kültür dolgusu 4 kültür katından oluşmaktadır. Kültür katları, yüzeyden başlayarak; *I. Kat* Roma Dönemi, *II. Kat* Tunç Çağ, *III. Kat* Kalkolitik Çağ (1-2 Tabakaları) ve *IV. Kat* Neolitik Çağ (1a,b,c-8 Tabakaları) olarak saptanmıştır. Dört kültür katında gelişim gösteren höyük genellikle tahribatlardan sonra yeniden inşa edildikleri anlaşılan 15 mimari kata sahiptir.

Yeşilova Höyüğü’nde Neolitik Çağ’ın başında başlayan yerleşim, Neolitik Çağ’ın sonuna doğru en zengin dönemine ulaşmıştır. Neolitik yerleşimin MÖ 6000-5700 yılları arasındaki son dönemini temsil eden, kalıntılarıyla en çok verinin elde edildiği yerleşim katlarında, birbirlerinden ayrı inşa edilen mekânlarda genellikle gündelik yaşama ilişkin işlikler ortaya çıkartılmıştır. Yeşilova Höyüğü Geç Neolitik Dönem mimarisi Kıyı Ege kültürlerine özgü niteliklere sahiptir. Mimari özellikler ve plan bakımından İç Batı Anadolu’dan farklıdır.

Anahtar Kelimeler: Neolitik, Mimari, Yerleşim, Ege.

Izmir-Yeşilova Höyük and The Architecture of Coastal Aegean in the Late Neolithic Period

Abstract

The Yeşilova Höyük excavation team has diligently worked to uncover the historical significance of this archaeological site located in the heart of the Bornova Plain. The area of interest, known as “İzmir’s Prehistoric Settlement Area,” is approximately 1200 m in diameter and includes Yassitepe Höyük and İpeklikuyu Höyük. Excavations revealed that the first settlement at Yeşilova Höyük stretches over an area greater than 70,000 m² and corresponds to the beginning of the Neolithic, at least 8500 years ago.

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, zafer.derin@ege.edu.tr
ORCID:0000-0002-0282-0593

There is continuous evidence of Neolithic, Chalcolithic, Bronze Age occupation, as well as later Roman presence. Remains and artifacts from the initial settlement phase are situated above clay-rich sterile soil, approximately 4-5 meters below the present surface of the plain. The cultural fill of the settlement is approximately 3-3,5 m, we have four cultural layers. Starting from the surface, the cultural layers in chronological sequence are Level I Roman Period, Level II Bronze Age, Level III Chalcolithic (Levels 1-2) and Level IV Neolithic (Levels 1a, b, c-8). Within these contexts, excavations reveal a complex set of 15 architectural layers, each apparently representing rebuilding episodes after periods of destruction.

The first settlement, established during the early Neolithic, reached its zenith during its later phases. The levels representing the final period of the Neolithic settlement offer insights into the time frame spanning from 6000 BC to 5700 BC. From excavation data and the associated finds, we created interactive workshops and educational activities for visitors, with separate spaces dedicated to various aspects of daily life. The architecture of the Late Neolithic Period of Yeşilova Höyük has characteristics specific to the Coastal Aegean cultures. It is different from Inner West Anatolia in terms of architectural features and plan.

Keywords: Neolithic, Architecture, Settlement, Aegean.

Giriş

Batı Anadolu'nun denizle buluştuğu Kıyı Ege kesimi, konumu, coğrafi özellikleri ve iklimi sayesinde Anadolu kültürlerinin Ege ve Batı kültürlerine açılan bir kapısı olmuştur. Söz konusu bölge Prehistorik Çağ'dan itibaren birçok yerleşim görmesine karşın, prehistorik merkezler deniz seviyesine bağlı olarak değişen kıyı çizgisi ve denize dökülen nehirlerin getirdiği alüvyon nedeniyle çoğunlukla toprak altında kalmıştır¹. Araştırma ve kazıların yetersizliği nedeniyle yirmi yıl öncesine kadar Kıyı Ege Bölgesi Neolitik Dönemi ile ilgili neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. 1965 yılında Batı Anadolu'da başlatılan yüzey araştırmaları ve 1990'dan itibaren sınırlı sayıda kazıdan ve yüzey araştırmalarından elde edilen bulgular, bu bölgenin Prehistorik kültürünü anlamamıza yardımcı olmuştur². Yapılan araştırmalarla birlikte Kıyı Ege'de; Ege Gübre, Çukuriçi ve Yeşilova-Yassitepe Höyüğü kazıları³ Neolitik Döneme ilişkin önemli bilgiler sunmakla birlikte, ilerleyen dönemlerde bu kazılardan sadece Yeşilova Höyüğü çalışmaları devam edebilmiş, diğer alanlardaki çalışmalar sona ermiştir. Bu nedenle özellikle İzmir'den başlayarak Kıyı Ege boyunca sadece Yeşilova Höyüğü'nden bilgi elde edilebilmektedir⁴. Yeşilova dışında Batı Anadolu'da kuzeyde bir ada yerleşimi olan Uğurlu, en kuzeyde ise Hocaçeşme⁵ Balkan-Ege ilişkisini ortaya koyan başlıca yerleşimler olarak görülebilir. Buna ek olarak Kıyı Ege'ye en yakın konumdaki Kemalpaşa Ovası'nda Ulucak, Torbalı Ovası'nda Dedecik-Heybelitepe kazılarında Neolitik Dönem sürecine ilişkin yeni ve önemli bulgular elde edilmiştir⁶.

1 Derin 2010, 60; Ozan 2015, 462; Lambeck 1996, 588-611; Kayan 2012, 59-78.

2 Meriç 2018, Çilingiroğlu; Dinçer vd., 2016; Çilingiroğlu vd. 2018, 65-90.

3 Sağlamtımur-Ozan 2012a, 95-114; Horejs 2012, 117-131; Derin 2012, 177-195; Derin 2017.

4 İç Batı Anadolu'da 2015 yılında başlanan Ekşihöyük kazıları Batı Anadolu Neolitik sürecine ilişkin yeni bulgular kazandırmaktadır. Dedeoğlu vd. 2017, 553-567.

5 Erdoğu 2014; Özdoğan 2013, 167-269.

6 Çilingiroğlu vd. 2004; Lichter-Meriç 2013, 133-138.

İzmir’in Prehistorik Yerleşim Alanı ve Yeşilova Höyüğü Kazısı**Resim 1:** İzmir’in ilk yerleşim alanı-Bornova Ovası.

Kıyı Ege Bölgesi’nde 2005 yılında kazısına başlanan Yeşilova Höyüğü, Yassitepe ve İpeklükuyu ile birlikte (Resim 1) İzmir’in Prehistorik Yerleşim Alanı’ndaki üç merkezden biridir⁷. 2005 yılından bu yana, yapılan çalışmalarda Batı Anadolu çanak çömlekli Neolitik Dönem’in bütün süreçlerine ilişkin bulgular elde edilmiştir.⁸ Yeşilova Höyüğü’nün özellikle Neolitik Dönem sonuna tarihlenen IV 1a,b,c ve 2. tabakaları Ege Neolitik kültürünün özgün buluntularına sahiptir. Sözü edilen bu tabakalar, Batı Anadolu kronolojisinde Geç Neolitik Dönem olarak adlandırılan tartışmalı bir sürecini işaret eder. Bazı yazarlar tarafından Güneydoğu ve İç Anadolu kronolojisi ile eşitlenerek terminolojik bakımdan “Geç Neolitik-Erken Kalkolitik” olarak tanımlanan bu süreci⁹, Ege Bölgesi ve Yeşilova’daki kültürel devamlılık dikkate alınarak “Geç Neolitik” olarak adlandırmaktayız. Bu dönem ve mimari bulguları bu yazımızın ana konusunu oluşturmaktadır.

7 Derin 2017, 221.

8 I. Kültür Katı: Roma

II. Kültür Katı: Tunç Çağ: Erken Tunç Çağ Mezarları

III. Kültür Katı: Kalkolitik... 1,2

IV. Kültür Katı (Neolitik) ...1 a,b,c ,2-8 .

9 Schoop 2005.

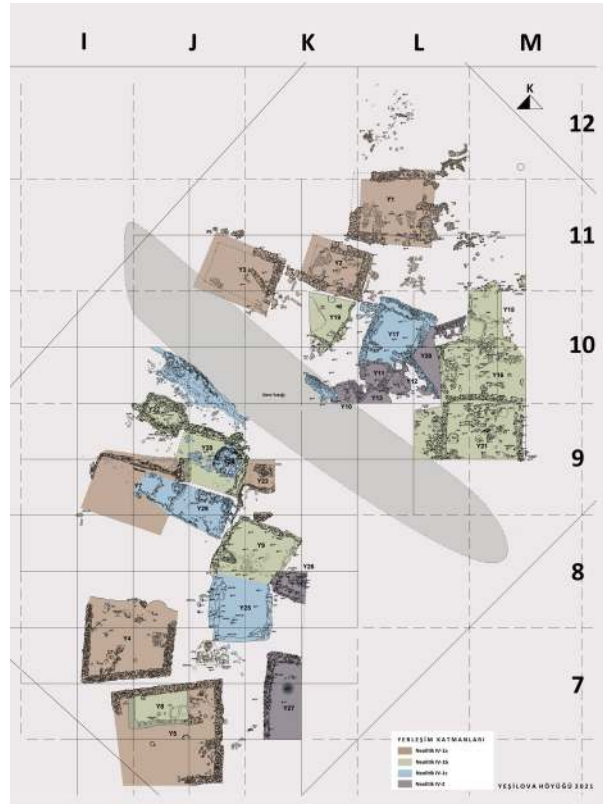
Batı Anadolu Neolitik süreci içinde Geç Neolitik Dönem'in kültürünün ulaştığı seviyeyi, Yeşilova Höyüğü buluntuları ve mimari kalıntıları üzerinde izlemek mümkündür. Yerleşimin bu dönemde höyüğün güneybatısına doğru yayılım gösterdiği anlaşılmaktadır¹⁰. Bu katlara ait mimari kalıntılar çoğunlukla IV1a-c tabakalarından elde edilmiştir (Resim 2, 3). Yeşilova Höyüğü'nde bu tabakalardan alınan yanmış ağaç örnekleri üzerinde Amerika'da BETA Laboratuvarında yapılan C¹⁴ analizleri de IV1a katından MÖ 5975-5945/5920-5740, IV1c katından MÖ 5985-5765 ve IV2 katından MÖ 6020-5890 ve MÖ 6010-5895 tarihlerini vermiştir. Bu tarihler aynı zamanda Ege Bölgesi Neolitik sürecinin gelişkin son evresini temsil etmektedir.

Resim 2: Yeşilova Höyüğü Neolitik tabakaları içeren hava fotoğrafı.

Yeşilova Höyüğü'nde Neolitik tabakaları örten ve kalınlığı 2 metreyi bulan alüvyon tabakaları altında, Neolitik Dönem'in son katları olan IV 2 tabakasında yedi, IV 1c de üç, IV 1b tabakasında sekiz ve Neolitik Dönem'in son sürecine ait IV 1a tabakasında ise sekiz yapı ortaya çıkartılmıştır (Resim.3).

¹⁰ Yeşilova Höyüğü kalın bir alüvyon tabakası altında kaldığı için, sınırlarını kesin olarak tespit etmek güçtür. Jeoarkeolojik çalışmalar ve sondajlar sonucu (Derin 2013, 577-586) höyük yerleşiminin Neolitik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar olan süreç içinde yer değiştirerek 60-70 dönümlük bir alana yayıldığı düşünülmektedir.

Resim 3: Neolitik IV. Tabaka planı.

IV 2 tabakada 10, 11 ve 13 no.lu yapıların taş temelli yuvarlak planlı kulübeler şeklinde yapıldığı görülmüştür. 1,50, 1,90 ve 2 metre çapındaki yuvarlak yapıların birbirlerine bitişik durumda inşa edildikleri ve 0,30m’lik taş temele sahip oldukları anlaşılmıştır. Üst yapısının ağaç ve çamur kullanılarak inşaa edildiği düşünülen yapılardan Y10’un içinde 16,30 m seviyesinde günlük yaşama ilişkin kalıntılardan biri olarak sıkıştırılmış yanmış çamurdan tabanı olan bir ocak tespit edilmiştir (Resim 4).

Resim 4: IV 2 Tabakası yuvarlak planlı yapı taş temelleri.

Aynı tabakada yer alan 12 no.lu yapı içinde bulunan bileye taşları ve yarı işlenmiş kemikler de bir işliğe işaret eder. Yapı içinde yarı işlenmiş kemiklerin yanı sıra, kemik işlemeye yarayan taş aletler bulunmuştur (Resim 5). Buluntulardan biri, ortasında kanal şeklinde boşluklar olan bir bileye taşıdır. Benzerlerine Ulucak ve Çukuriçi Höyükte rastlanan bu tür bileye taşlarının¹¹, Anadolu'da çanak çömleksiz Neolitik Dönem'den itibaren kullanıldığı bilinmektedir¹². Yeşilova Höyüğü'nde taban üzerinde in situ olarak ele geçen aletin ortasındaki kanal, bileme sırasında sürtünmeden kaynaklanan bir parlaklığa sahiptir.

Resim 5: Taş aletler.

IV 2 tabakasında ortaya çıkan yuvarlak planlı yapılar Kıyı Ege Bölgesi için ayrıcalıklı bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bölgede yapılan kazılardan Ege Gübre'de tek örneğini bulduğumuz yuvarlak planlı yapıların¹³, Yeşilova Höyüğü'nde IV 4 katından itibaren kullanılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu tür yapılara son kez IV 2 tabakasında rastlanmıştır. IV 2 tabakasından sonra IV 1a-c tabakalarına ait yapıların değişen talepler doğrultusunda büyüyerek dörtgen planlı yapılara dönüştükleri anlaşılmaktadır. Bu durum bulgular dikkate alındığında yeni gelen topluluklardan ziyade artan nüfusa bağlı olarak daha çok insanın barındığı kalıcı konutlara olan ihtiyaçtan kaynaklanmış olmalıdır.

Geç Neolitik Dönem'e ait IV 1a-c tabakalarındaki dörtgen planlı yapılar (Resim 2) yaklaşık 0,40-0,80 m kalınlığında taş temel üzerine inşa edilmiştir. Yapıların temel üzerinde yükselen duvarlarında çoğunlukla *pisé* duvarlar kullanılmıştır. Ancak IV 1c tabakası yapılarının duvarında işlenmiş taşlar ve kırık kerpiç parçalarının olması buranın yapı inşa tekniği bakımından diğerlerine göre farklı olduğunu göstermektedir. (Resim 6).

11 Horejs vd. 2015, 314, fig.11. Ulucak'ta ele geçen pedestal şeklindeki örnekler henüz yayımlanmamıştır.

12 Özkaya-Coşkun 2011, fig.26.

13 Sağlamtımur-Ozan 2012a, 230-231.

Resim 6: IV 1c Tabakası 17 No’lu taş duvarlı yapı.

IV 1c yapılarının 0,80 m kalınlığındaki taş temelleri üzerinde andezit ve tüf malzemeden alt-üst öğütme taşları kullanılmıştır. Bunların önemli kısmında kırıklar mevcuttur. Kazılar sırasında yapıların içinde ve dışında çoğunluğu kırıldığı için işlevini yitirmiş bu tür yüzlerce taş bulunmuştur (Resim 7). Bu durum taşların tahıl ve kil öğütme işlikleri dışında da kullanıldığını ortaya koymuştur. Öğütme maksadıyla işlenmiş taşların ilk kez farklı bir amaçla, devşirme malzeme olarak yapı duvarlarında kullanıldığının görülmesi önemlidir. Bornova’da dere kenarlarında ve ova üzerinde yoğun olarak ortaya çıkan yuvarlak yüzeyle bu tür taşların düzeltilerek öncelikle alt-üst öğütme taşına dönüştürüldüğü, işliklerde kullanımlarının ardından düzleşen yüzeyleri nedeniyle duvarlarda değerlendirildikleri anlaşılmaktadır. Göller Bölgesi Neolitik yapılarının duvarlarında kullanılan “plono-konveks” formulu kerpiçler¹⁴ gibi bu inşaat tarzının, Ege taş mimarinin öncüsü niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. IV 1c tabakasına ait yapıların taş duvarlarının çamur harçla üst üste tek sıra taşla örülüp ve dirençsiz şekilde yapılmaları nedeniyle, perde duvar niteliğinde oldukları görülmüştür. Bu nedenle yapıların çatıları, duvarlardan destek almayacak şekilde ağaç destekli kırma çatılar şeklinde yapılmış olmalıdır (Resim 8). Yapı içindeki ağaç destekler duvar kenarlarındaki taş altlıklar üzerine oturtulmuştur.

Resim 7: Neolitik Dönem alt ve üst öğütme taşları.

¹⁴ Duru 2008, Res.72.

Resim 8: Taş duvarlı yapı illutrasyonu.

Neolitik Dönem’de ilk kez yüksek taş duvarlar inşa edilmiştir. Ancak statik açıdan çok da sağlam olmayan bu duvarlar Y17 yapısında olduğu gibi içeri doğru yıkılmıştır. Yıkımın meydana gelen deprem sonucunda ya da insan eliyle olduğuna dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak yapı içlerinde canlılara ilişkin herhangi kemik vb. bulguya rastlanmaması yapıların bilinçli bir şekilde terkedildiğini ve yıkıldığını gösterebilir. Bu, “yapı gömme” geleneği ile bağlantılı olmalıdır (Resim 9) ve bu durumu destekleyecek arkeolojik kanıtlar mevcuttur. Yeşilova Höyüğü Geç Neolitik tabakalarındaki yapıların içi, bilinçli olarak toplandığı anlaşılan parçalanmış kerpiç yığınları ile dolu durumda ortaya çıkartılmıştır. Benzer bulgular IV 1a ve b tabakalarındaki yapılarda da görülmüştür (Resim 10).

Resim 9: IV 1c tabakası içe doğru yıkılmış 17 Nolu yapı taş duvarı.

IV 1c tabakasından sonra, IV 1a-b tabakalarında da mimari açıdan yeni uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bu tabakaya ait 0,60-0,80 m kalınlığında taş temelleri olan örnekler 5x6, 6x8, 9x10 boyutlarında yan yana inşa edilmiş dikdörtgen planlı yapılardan oluşmaktadır (Resim 2, 3, 10, 11). Yapılarda, taş temellerinin üstünde kerpiç harcı dolgusunun tercih edildiği, alt-üst öğütme taşlarının duvarlarda kullanılmaktan vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Ayrık planda inşa edilen yapıların genellikle batı taraflarında taşlarla yapılmış platformlar ve her birinin içinde

tahıl ve toprak öğütmek için kullanılan işlikler bulunur. Yapıların içinde ve dışında ele geçen serpantin balta, çakmak taşı kesiciler, tezgâh ağırlığı gibi bulgular, bunların taş işliğı ve dokuma işliğı gibi günlük hayata dair mimari yapılar olduğuna işaret eder. Günlük yaşamın en temel ihtiyaçlarından olan fırınların yapı içlerine yapıldığı gibi, ortak kullanılan avluda da yer aldığı görülmüştür.

Resim 10: IV 1b tabakası Y9 yapısı içindeki kerpiç duvar yıkıntıları-yapının gömülmesi.

Resim 11: IV 1a tabakası Y4 ve Y5 Yapıları.

Tek odalı yapıların kapılarının uzun ya da kısa duvarlar üzerine güneye doğru açıldığı saptanmıştır. Tabanları sıkıştırılmış topraktan yapılmış yapıların taş temel üst yapısına ilişkin günümüze fazla bir kalıntı ulaşmamıştır. Ele geçen kerpiç blokları, dökme kerpiç şeklinde yapılan ince duvarların varlığını işaret etmektedir (Resim 12). Bu durumda taş temeller üzerinde çatısı ağaç direklerle taşınan yapıların, yaklaşık 5 cm kalınlığındaki ince perde duvarlarının (pisé) olduğunu söylemek mümkündür.

Resim 12: Dökme kerpiç parçaları (pisé duvar parçaları).

IV 1a tabakasına ait yapı duvarlarının, dökme kerpiç (pisé) duvar şeklinde yapıldığı düşünülmektedir. Pisé duvarlar, Ege Gübre'de, Çukuriçi Höyük'te, Bademağacı'nda ve Ilıpınar'da kullanılmıştır¹⁵.

Yeşilova Höyük Neolitik tabakalarının son evrelerinde, IV 1 a-c katlarında, nüfus artışına bağlı olarak daha büyük aile gruplarının yaşadığı, bu durumun 30-90 metrekare boyutlarında dörtgen planlı büyük konutların ortaya çıkmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Radyal planda sıralanan yapılar ortak bir avluya bakmaktadır.

Evlerin genel planı, kırma çatıları, duvar teknikleri ve birbirinden ayrı inşa edilmeleri Kıyı Ege Neolitik kültürüne özgüdür. Bu tür mimari özellikler Ege Gübre III, Çukuriçi IV tabakalarındaki yapılarda da görülebilmektedir¹⁶. Ege Bölgesi'nde Neolitik Dönem sonunda ortaya çıkan ve daha çok kişinin barınmasına olanak sağlayan, düzenli bir yerleşim planına sahip bu tür mimari değişim, aynı zamanda organize olan bir toplumla birlikte nüfus artışına da işaret eder.

Yeşilova Höyüğü IV 1c tabakalarında ortaya çıkan ve IV 1a tabakasında düzenli bir plana ve yerleşim tarzına dönüşen yapıların küçük ölçekli bir maketi IV 2 tabakasında bulunmuştur (Resim 13).

Resim 13: Pişmiş toprak ev modeli.

15 Sağlamtımur 2007, 373; Horejs 2008, 95; Duru-Umurtak 2010, 17; Duru 2012, 15; Roodenberg J. S. A. 2013, 69-70, fig.3.

16 Sağlamtımur 2012, fig.2-6; Horejs 2012, fig.8.

9 cm uzunluğunda 7,6 cm genişliğinde kilden pişirilerek yapılmış ev modeli, Batı Anadolu’da bulunan tek örnektir. Kıрма çatılı ev maketinde giriş kabartmalı olarak dar tarafta gösterilmiştir. Anadolu’da Akeramik Dönem’e ait Çayönü ev modelinin¹⁷ düz damlı olarak yapıldığı göz önüne alındığında Kıyı Ege Bölgesi Neolitik Dönem evlerinin kıрма çatılı mimari tarzının bu modelle iyi bir şekilde yansıtıldığını söylemek mümkündür. Olasılıkla kil ev, içine tahıl koymak suretiyle taşınabilir kült objesi olarak bereket ile ilgili kullanılmış olmalıdır. Bu tür ev modellerine daha çok Neolitik Dönem’in sonunda Ege’nin Batı yakasında ve adalarda rastlanmıştır. Yunanistan’da Teselya, Makedonya ve Boeotia’da bulunmuş örneklerin¹⁸ de kıрма çatılı evleri sembolize ettiği görülmüştür. Bu tür yapılar Ege coğrafyasının karakteristik bir mimari tarzı olarak kabul edilmelidir.

Yeşilova Höyüğü IV 1a-c tabakaları mimari özellikleri dikkate alındığında, Ulucak Höyüğü’nün IV. katında yer alan düz damlı bitişik düzende inşa edilmiş yapılarıyla aralarında farklılık göstermektedir (Resim 2, 3). Ulucak IV’de mekânların taş temel üzerine kerpiç bloklarıyla inşa edilmiş olması ve yan yana inşa edilen ev gruplarının sokaklarla birbirinden ayrıldığı mahalleler şeklindeki yerleşim tarzı¹⁹ düz damlı Anadolu mimarisine daha yakındır. Buna karşın Ege Gübre III, Çukuriçi VIII ve Uğurlu IV tabakalarına ait yapılar²⁰ Yeşilova Höyüğü kıрма çatılı, çoğunlukla taş duvarlı yapıları ile benzer özelliklere sahiptir. Bu yerleşimlerde duvarların inşasında kerpiç blokları kullanılmamıştır. Bu nedenle Neolitik Dönem’de Kıyı Ege’nin İç Batı Anadolu’ya göre iklim şartlarına bağlı olarak farklı mimari yapılanma ve yaşam tarzının barındırdığı anlaşılmaktadır.

Yeşilova Höyüğü Geç Neolitik Dönemi’nde mimari yerleşim tarzı açısından ortak avluya açılan yapı dizilimlerinin ön plana çıktığı söylenebilir (IV 1a). Kıyı Ege bölgesi’nde ortak avlular, yaşamın önemli alanlarından biridir. Bu gibi yerleşimlerde gündelik yaşamın İç Anadolu’dan farklı olarak Çatalhöyük’te olduğu gibi düz dam üzerinden ortak avluya kaydığı anlaşılmaktadır. Ortak bir avlu etrafında sıralanan yapılardan oluşan yerleşim tarzı Neolitik’in sonunda Doğu Marmara Bölgesi yerleşimlerinde de yaygınlaşmıştır. Kalkolitik Dönem’e ait Aktopraklık B alanı ve Ilıpınar VI-V yapı katları²¹ radyal planda avlu etrafına yan yana dizilmiş yapılardan oluşmaktadır. Kerpiç duvarlı 35-40 metre karelik alanı kaplayan evlerin temel özelliği, önceden tasarlanarak benzer planda yapılmış olmalarıdır. Ilıpınar VI yapılarının iki katlı payandasız inşası teknik olarak Aktopraklık yapılarından farklılık gösterse de alan içi düzenlemeleri benzerdir. Plan açısından benzer uygulamaya aynı bölgede Barçın VI d tabakasında ve Aşağı Pınar 6 yerleşmelerinde rastlanılmıştır²². Buradaki yapılar dal örgü tekniğiyle inşa edilmelerine karşın avlu etrafında radyal planda dizilmiş bitişik nizam yapılardan oluşan bir plana sahiptir. Kalkolitik Döneme ait benzer planı Göller Bölgesi’nde Hacılar I katında da görmekteyiz. Burada da yapıların bitişik nizamda inşa edildiği anlaşılmaktadır²³. Ancak Doğu Marmara Bölgesi ve Göller Bölgesi’ndeki yapılar bitişik nizamda, çoğunlukla taş temel kullanmadan benzer planda

17 Bıçakçı 1995, 101-125.

18 Theocharis 1973, fig. 8, 10; Elia 1982; Mersereau 1991.

19 Derin 2005, 85-94.

20 Sağlamtimur-Ozan 2012b, 95-114; Horejs 2012, 117-131; Erdoğan 2014, 159.

21 Karul 2017, 119 vd., Roodenberg-S.A. 2013, 69 vd.

22 Gerritsen-Özbal 2016, 1 99-208; Özdoğan 2011, 213-223.

23 Mellaart 1970, 8-22.

inşa edilmiş olmaları bakımından, Kıyı Ege Bölgesi mimarisinden ayrılmaktadır. Ayrıca yapıların tavanları kıyı Ege Bölgesi'nden farklı olarak düz damlı yapılmıştır.

Plan açısından ortak avlulu ev mimarisinin, hayvancılığın gelişmesi ve tarım ürünlerinin saklanması günlük işlerin yapılabildiği ortak kullanım alanlarına olan gereksinimin artmasıyla geliştiğini söyleyebiliriz. Köy yaşamında evlerin arasında birçok ortak çalışma gerektiren faaliyetlerin bu tür avlular içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da devam eden bu plan, bir ölçüde komün hayatının ortaya çıkardığı bir yerleşim tarzı olarak da görülebilir. Yeşilova Höyüğü Neolitik Dönem yapıları; taş duvarları, ayrık düzendeki planları, ortak kullanım alanları ile Kıyı Ege Bölgesi mimari geleneğini temsil etmektedir.

Sonuç

Sonuçta, Yeşilova Höyüğü'nün, yerleşim planı, mimari geleneği ve buluntuları ile İç Batı Anadolu'dan farklı olarak "Kıyı Ege Kültürü" adını verebileceğimiz özgü bir kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ağaç dikmelerle taşınan kırma çatılı taş ve pise duvarlı birbirinden ayrı inşa edilmiş yapılardan oluşan mimari geleneğin yağmurlu kıyı iklime bağlı olarak geliştiği söylenebilir. Ele geçen pişmiş toprak ev modeli mimari bulguları doğrular niteliktedir. Yapıları aralarından geçen dereyi set duvarlarıyla kontrol altına alıp, radyal düzende inşa ettikleri anlaşılmaktadır. Ele geçen çok miktardaki taş ağırlıklardan ağ balıkçılığı yapan ve deniz kabuklularını toplayan Yeşilova Neolitik toplumunun; İzmir'in içindeki yaşamlarının başlangıcı, yayılımları ve diğer yerleşimlerle ilişkileri, devam eden kazı çalışmaları sürecinde daha iyi anlaşılacaktır. Bu bilgiler aynı zamanda Ege Neolitik sürecine de önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKLAR**Bıçakçı 1995**

Bıçakçı, E., “Çayönü House Models and a Reconstruction Attempt for the Cell-Plan Buildings” *Prehistory Yazıları*, Graphis Yayınları, İstanbul, 101-125.

Çilingiroğlu-Derin-Abay vd. 2004

Çilingiroğlu, A.-Derin, Z.-Abay, E.-Sağlamtimur, H.-Kayan İ., *Ulucak Höyük Excavations Conducted Between 1995-2002, Ancient Near Eastern Studies Supplement 15*.

Dedeoğlu-Baysal-Ozan vd. 2017

Dedeoğlu, F.-Baysal, H.H.-Ozan, A.-Konakçı E.-Temür, B., “Ekşi Höyük 2016 Yılı Kazı Çalışmaları”, *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 1, 553-567.

Derin 2005

Derin, Z., “The Neolithic Architecture of Ulucak Höyük”, *International Workshop, May 20th-22nd 2004. How did farming reach Europe?, Anatolian-European relations from the second half of the 7th through the first half of the 6th millennium cal BC.*, *BYZAS 2*, ed. Clemens Lichter, İstanbul, 85-94.

Derin 2010

Derin, Z., “İzmir’in Tarih Öncesi Dönemi ve Yeşilova Höyüğü”, *Dr. Eren Çiçek’e Armağan*, haz. G. Gökçay, İzmir, 57-71.

Derin 2012

Derin, Z., “Yeşilova Höyük”, *The Neolithic in Turkey-Western Turkey, New Excavations and New Research*, ed. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm, İstanbul, 177-195.

Derin 2013

Derin, Z., Yeşilova Höyüğü’deki Jeo-Arkeolojik Çalışmalar ve Arkeolojik Sonuçları”, *Profesör Doktor İlhan Kayan’a Armağan*, ed. E. Öner, İzmir, 577-586.

Derin 2017

Derin, Z., “İzmir’in Prehistorik Yerleşim Alanı: Yeşilova Höyüğü-The Prehistorik Settlement of Izmir: Yeşilova Höyüğü”, *Geçmişten Günümüze İzmir. From Past to Present*, ed. M. Espagne, R.G.-Gürtekin Demir-S. Verge-P. Aydemir, İzmir, 221-240.

Duru 2012

Duru, R., “The Neolithic of the Lakes Region Hacılar-Kuruçay Höyük-Höyücek-Bademağacı Höyük”, *Neolithic in Turkey, New Excavations, New Discoveries*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1-65.

Duru-Umurtak 2010

Duru, R.-Umurtak, G., “Bademağacı Höyüğü’nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Dönem Kazıları Sona Erdi-I”, *TÜRK SAB DERGİ*, 306, 14-20.

Elia 1982

Elia, R. J., *A Study of the Neolithic Architecture of Thessaly, Greece*, University Microfilms, Ann Arbor, MI: Dissertation, Boston University.

Erdoğu 2014

Erdoğu, B., “Gökçeada Uğurlu Archaeological Project: A Preliminary Report from the 2011-2013 Field Seasons”, *Anatolica*, XL, 157-179.

Gerritsen-Özbal 2016

Gerritsen, F.-Özbal, R., “Barçın Höyük and the pre-Fikirtepe Neolithisation of the Eastern Marmara Region”, *Anatolian Metal VII, Grafisches Centrum Cuno GmbH&Co.KG*, ed. Ü. Yalçın, Bochum Bonn, 199-208.

Horejs 2008

Horejs, B., “Erster Grabungsbericht zu den Kampagnen 2006 und 2007 am Çukuriçi Höyük bei Ephesos”, *JÖAI*, 77, 91-106.

Horejs 2012

Horejs, B., “Çukuriçi Höyük. A Neolithic and Bronze Age Settlement in the Region of Ephesos”, *The Neolithic in Turkey*, ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Vol. 4, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 117-131.

Horejs-Milic-Ostmann vd. 2015

Horejs, B.-Milic, B.-Ostmann, F.-Thanheiser, U.-Weninger, B.-Galik, A., “The Aegean in the Early 7th Millennium BC: Maritime Networks and Colonization”, *J World Prehist* 28 (4), 289-330.

Çilingiroglu-Dinçer-Uhri vd. 2016

Çilingiroglu, Ç.-Dinçer, B.-Uhri, A.-Gürbryk, C.-Baykara, I.-Çakırlar, C., “New Palaeolithic and Mesolithic sites in the eastern Aegean: the Karaburun Archaeological Survey Project”, *Antiquity*, Project Gallery 90 (353), 1-6.

Çilingiroglu-Dinçer-Uhri vd. 2018

Çilingiroğlu, Ç.-Uhri, A.-Dinçer, B.-Baykara, İ.-Çakırlar, C.-Turan, D.-Dinçer, E.- Sezgin, E., “Kömür Burnu: İzmir-Karaburun’da Çok Dönemli Bir Prehistorik Buluntu Alanı”, *Arkeoloji Dergisi*, XXIII, 65-90.

Duru 2008

Duru, R., *MÖ 8000’den 2000’e Burdur-Antalya Bölgesi’nin Altıbin Yılı*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Kayan 2012

Kayan, İ., “Kuvaterner’de Deniz Seviyesi Değişimi”, *Kuwanter Bilimi*, ed. N. Kazancı-A. Gürbüz, Ankara Üniversitesi Yayınları, No.350, 59-78.

Karul 2017

Karul, N., *Aktopraklık, Tasarlanmış Prehistorik Köy*, İstanbul.

Lambeck 1996

Lambeck, K., “Sea-level change and shore-line evolution in Aegean Greece since upper Palaeolithic time”, *Antiquity*, 70, 588-611.

Lichter-Meriç 2013

Lichter, C.-Meriç, R., “Dedecik-Heybelitepe, Excavations at a Neolithic Settlement in the Torbalı Plain”, *The Neolithic in Turkey-Western Turkey, New Excavations and New Research*, ed. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm, İstanbul, 133-138.

Mellaart 1970

Mellaart, J., *Excavations Hacilar*, Edinburg.

Meriç 2018

Meriç, R., *Hermus (Gediz) Valley in Western Turkey. Results of an Archaeological and Historical Survey*, ed. A. Ersoy Antik, Smyrna Yayınları 11, İstanbul.

Mersereau 1991

Mersereau, R., *Prehistoric Architectural Models From The Aegean* (Ph.D), Bryn Mawr College, 1991.

Ozan 2015

Ozan, A., “Ege Gübre Yerleşimi Bağlamında Kıyı Ege ‘de Neolitik Çağ Yerleşimlerinin Yer Seçimi ve Yerleşme Tiplerinin Değerlendirilmesi”, *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan, Essay in Honour of Mustafa Büyükkolancı*, ed. C. Şimşek-B. Duman-E. Konakçı, İstanbul, 459-470.

Özdoğan 2011

Özdoğan, E., “Settlement Organization and Architecture in Aşağı Pınar Early Neolithic Layer 6”, *In Beginnings-New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwestern Anatolia and the Carpathian Basin*”, *Papers of the International Workshop 8th-9th April 2009*, ed. Raiko Krauß, İstanbul, Foschungcluster 1, Leidorf, 213-223.

Özdoğan 2013

Özdoğan, E., “Neolithic Sites in the Marmara Region. Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Toptepe, Hoca Çeşme and Aşağı Pınar”, *The Neolithic in Turkey. New Excavations & New Research, Vol. 5: Northwestern Turkey and Istanbul*, haz. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm, İstanbul, 167-269.

Özkaya-Coşkun 2011

Özkaya, V.-Coşkun, A., “Körtik Tepe”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research, The Tigris Basin*, ed. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm, Archaeology-Art Publications, İstanbul, 21-36.

Roodenberg-Roodenberg 2013

Roodenberg, J.J.-Roodenberg, S. A., “Ilıpınar and Menteşe Early Farming Communities in the Eastern Marmara”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations and New Research. Northwestern Turkey and Istanbul, Archaeology and Art Publications*, ed. M. Özdoğan,-N. Başgelen-P. Kuniholm, İstanbul, 69-91.

Sağlamtimur 2007

Sağlamtimur, H., “Ege Gübre Neolitik Yerleşimi”, *Türkiye’de Neolitik Dönem*, ed. M. Özdoğan-N. Başgelen, İstanbul, 373-376.

Sağlamtimur-Ozan 2012a

Sağlamtimur, H.-Ozan, A., “Ege Gübre Neolitik Yerleşimi”, *Ege Üniversitesi Arkeolojik Kazılar*, ed. A. Çilingiroğlu-Z. Mercangöz-G. Polat, İzmir, 230-231.

Sağlamtimur-Ozan 2012b

Sağlamtimur, H.-Ozan, A., “The Neolithic Settlement of Ege Gbre”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research*, ed. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm, İstanbul, 197-225.

Schoop 2005

Schoop, U., *Das anatolische Chalkolithikum. Eine chronologische Untersuchung zur vorbronzezeitlichen Kultursequenz im nördlichen Zentralanatolien und den angrenzenden Gebieten*, Leipzig: Bernhard Albert Greiner (BAG).

Theocharis 1973

Theocharis, D. R., *Neolithiki Hellas, National Bank of Greece*, Athens.